

Osobitosti postavenia Rožňavskej kotliny

Gabriel ZUBRICZKÝ

Abstract: *This paper deals with analysis of some remarkable specialities of the Rožňava basin and the Rožňava region in southeastern Slovakia. Studied territory is dependent on three important particular locations: location on the main transport network, location close to natural resources (minerals, timber) and location close to important tourist areas (national parks).*

Key words: *Rožňava basin, Rožňava region, regional development*

Vybrané charakteristiky Rožňavskej kotliny

Rožňavská kotlina patrí medzi tie kotliny Slovenska, kde vyrástlo jedno centrálné mesto, obklopené sieťou vidieckych sídiel. Rožňava leží na terasovom náplavovom kuželi v severnej časti kotliny. Z geomorfologického hľadiska územie spadá do oblasti Slovenského rudohoria. Mesto sa rozkladá v nadmorských výškach 280 až 318 metrov. Samotné katastrálne územie sa donedávna tiahlo až po hlavný hrebeň Volovských vrchov, siahajúcich nad 1200 metrov, avšak mesto stratilo značnú časť vyššie položených oblastí po odčlenení pôvodnej príčlenenej obce Čučma. Bezprostredné okolie mesta zo severu a západu vytvára horská obruba siahajúca do 700-800 m n. m. Pomerne vysoko sa dvíha aj samotná kotlina, ktorá dosahuje na juhozápadnom okraji mesta v lokalite Sedlo 470 m n. m. Morfológicky je najotvorenejším smerom južná suburbánna zóna, avšak rast mesta je tu blokovaný stratou mestskej plochy, po odčlenení pôvodnej mestskej časti Brzotín. Najostrejšiu hranicu kotliny vytvárajú na južnom okraji severné svahy Silickej planiny, kde sa prejavuje klimatická a vegetačná inverzia. Kotlina vznikla na styku prevažne paleozoického rudohoria a mezozoického krasu. Príľahlá časť rudohoria patrí ku geologicky najpestrejším územiám na Slovensku, čo sa odzrkadľuje na bohatej baníckej histórii územia.

Kotlina patrí k menej veterným územiám Slovenska. Popri prevládajúcom severnom prúdení, registrujeme aj 29%-né zastúpenie bezveternej situácie v roku. Inverzné situácie sú v zimnom období pomerne časté (v priemere až 150 nočných a 50 celodenných inverzií), našťastie kvalita života netrpí prítomnosťou veľkých priemyselných exhalácií. Územie nie je deficitné na pitnú vodu, prítok Slanej však je pomerne malý na prípadné rozsiahlejšie industriálne využitie.

Širšie prostredie Rožňavskej kotliny – Rožňavský región

Z hľadiska fyzicko-geografických podmienok, kde sa najčastejšie pri vymedzovaní území uplatňuje hydrografické kritérium povodie - rozvodie, územie spadá do povodia rieky Slanej. Väčšinu hraníc regiónu vytvára prirodzené rozvodie riek, problematickejšie je nájsť prírodnú hranicu v rozsiahlych krasových oblastiach v Slovenskom raji na severe a v Slovenskom krase na juhu. V týchto oblastiach hranica prechádza vápencovými planinami, ktoré spadajú do povodia Hnilca a Bodvy.

Rožňavský región môžeme vyčleniť na báze gravitačného vzťahu dvoch obchodných centier. Z hľadiska nodálnych vzťahov môže byť smerodajná aj analýza funkčných mestských regiónov (Bezák, A., 1990), kde je presne definované územie Rožňavského regiónu. Ďalšou formou vymedzenia regiónu môže byť mentálne mapovanie, ktoré sa uskutočnilo pomocou študentov gymnázia P.J.Šafárika v Rožňave (Zubriczký, G., 1997).

Je zaujímavé sledovať, že pri viacerých prístupoch majú jednotlivé hranice veľmi podobný priebeh s hranicami okresu vytvoreného na základe administratívneho členenia v roku 1996. Možno teda povedať, že novoutvorené okresné hranice, na rozdiel od mnohých geograficky iracionálnych na Slovensku, vystihujú územie, ktoré môžeme nazývať Rožňavským regiónom. Svedčí to o tom, že Rožňavský región je úplne výnimočne jasne definovateľný.

Postavenie Rožňavského regiónu v rámci Slovenska

Rožňavský región sa vyznačuje mnohými osobitosťami. Takou je i samotná poloha. Polohu regiónu môžeme definovať „ako polohu na rozhraní“, z fyzikogeografického hľadiska na rozhraní studeného prostredia jadrových pohorí a výnimočného relatívne teplého krasového územia, na ekonomickom rozhraní medzi priestorom s hospodárstvom horskej krajiny - baníctvo, drevorubačstvo a na druhej strane nížinného hospodárstva - pestovanie, chov. Na politickom rozhraní na hranici dvoch štátov, dvoch etník, v rámci Slovenska východu - západu. Toto sa odzrkadľuje aj v administratívnom členení v historickom kontexte. Územie spadalo do väčšieho celku Gemersko-Malohontskej župy niekoľko storočí. Prvá viacstupňovosť správneho členenia za Jozefa II. v rokoch 1785-1790 zaradila územie do Banskobystrického dištriktu. Za Bachovho absolutizmu 1850-1860 sa Gemerská župa priraduje k väčšiemu celku Košíc. V župnom rozdelení prvého Československa 1923-1928 oblasť Rožňavy sa ocitá v rozsiahlej Podtatranskej župe, ktorá sa tiahla neuvieriteľne od Choča až po Tornaľu. Potom Rožňavský okres spadol pod Košický, resp. Východoslovenský kraj.

Okres Rožňava po odčlenení okresu Revúca sa zmenšil z pôvodných 1619 na 1168 km², čo znamená, že medzi novými okresmi má po Leviciach, Košiciach - okolí, Rimavskej Soboty, Nových Zámokoch, Liptovskom Mikuláši a Brezne siedmu najväčšiu rozlohu. Populačne patrí medzi stredne veľké okresy. Hustota zaľudnenia (okolo 50 obyv./km²) je však medzi najnižšími, kam patria okresy Medzilaborce, Krupina, Turčianske Teplice, Sobrance, Snina, Poltár a Gelnica, teda všetko odčlenené územia z pôvodných väčších územných celkov, v tieni väčších nodálnych celkov, mimo hlavných dopravných trás.

Územie sa vyznačuje značným prírodným potenciálom. Nachádza sa v nadmorských výškach 189 až 1476 m n. m. a 62% územia je zalesneného. Nikde na Slovensku nenájdeme takú disekciu reliéfu, ktorá na 15 km umožňuje prechod z teplej vinohradníckej oblasti svahov Slovenského krasu dostať sa až do výšok nad 1200 m n. m. Kým južné svahy Slovenského krasu patria vôbec medzi najteplejšie oblasti, doliny Slovenského raja, naopak, medzi najstudenšie vôbec na Slovensku. V obci Stratená trvá vykurovacie obdobie 10 mesiacov. Fenoménom územia sú rozsiahle krasové oblasti s podzemnou vodou a minerálne bohaté podložie Slovenského rudohoria.

V Rožňavskom regióne sa zachoval jediný „klasický závod“ železorzudné bane a úpravovňa Siderit Nižná Slaná. Ďalšími významnými závodmi sú SCA Hygiene Product s.r.o. Gemerská Hôrka, vápencový lom a úpravovňa v Gombaseku a SPP v Jablonove nad Turňou, papierne v Slavošovciach. Určíte je paradoxom, že najdôležitejšie podniky okresu sú mimo okresného centra, Rožňavčania tak tvoria najdôležitejšiu zložku migrujúceho obyvateľstva za prácou. V Rožňave sa dlhodobo presadzuje iba jediný väčší závod Gemtex. Baníctvo, strojárstvo, potravinárstvo v porovnaní so socialistickým obdobím výrazne upadlo. Okres Rožňava patrí dlhodobo medzi okresy SR s najvyššou nezamestnanosťou.

Budúci rozvoj územia je závislý od vyriešenia troch problémov:

- využitie miestnych zdrojov
- zlepšenie dostupnosti a komunikačných možností regiónu
- viac pozornosti v rámci regionálnej politiky SR.

Pri zdrojoch je dôležité posúdenie ekologickej ťažby niektorých nerastov, napr. mastenec, realizovať intraregionálne spracovanie dreva a využitie veľkého potenciálu pre cestovný ruch. Aj keď je Rožňava pôvodne baníckym mestom, má relatívne dobrú dostupnosť v porovnaní s Banskou Štiavnicou, či Kremnicou. Pri zlepšení dostupnosti zohrá úlohu celková regionálna politika štátu. Rožňava by potrebovala rýchlejšie spojenie s Košicami a Bratislavou, pretože rožňavská izochrona siaha v severnej časti Slovenska až do Šariša, hoci ten je od Bratislavy o viac ako 100 km vzdialenejší. Cestnému prepojeniu by pomohlo budovanie rýchlostnej cesty R2 smerom od Zvolena na Košice a z tohto hľadiska je strategický návrh na budovanie tunelu pod Soroškou, ktorá je najvyšším prechodom na medzinárodnej ceste západ - východ. Výstavba by zlepšila situáciu na pracovnom trhu, v environmentálnej oblasti v NP Slovenský kras a priblížila by Rožňavu do 1 hodinovej dostupnosti do Košíc, ale zatiaľ sú naplánované len tunely na severnej diaľnici D1. Rožňavský okres by mohol byť aj tranzitným územím východné Maďarsko - Vysoké Tatry - Poľsko, ale to by si vyžadovalo v zložitom teréne tunelové prepojenie pod Slovenským rajom.

V rámci regionálnej politiky by bolo potrebné viac pozornosti venovať zaostávajúcim regiónom. Rožňava patrí medzi okresy s najnižšími investíciami - cez okres vedie 106 km tranzitných plynovodov a pritom Rožňava je jeden z najslabšie plynifikovaných okresov. Perspektívne by sa okres mal orientovať na sektor turizmu, ale predstavy sa celkom nenapĺňajú (napr. Projekt Domica, ktorý mal byť dokončený do leta 2007).

Záver

Rožňavský región je kultúrne zložito definovateľné územie, nie je ani skutočným juhom, ani stredom a ani východom. Prebieha tu hlavná etnická a religiózna hranica, popri katolíkoch, evanjelikoch, reformovaných, je tu pomerne početná skupina baptistov, jehovistov a v rámci Slovenska nadpriemerný počet ateistov. Je to možno paradox v kontexte mesta ako sídla rímskokatolíckeho biskupstva, čo je jedinou nadregionálnou inštitúciou v meste.

V roku 1955 bola Rožňava napojená na Košice železnicou, po polstoročí by mestu prospelo napojenie aj kvalitnou cestou vyššieho rádu. Hlavným problémom je prirodzený sklon územia na juhozápad cez kaňon rieky Slaná, avšak funkčným sklonom územie smeruje na východ do Košíc. Mesto sa neocitne na jednom z hlavných severojužných ťahov, pretože podľa strategických plánov prednosť má línia Miskolc – Košice a dokonca (po výjazdovom zasadnutí slovenskej vlády v Tisovci na jeseň roku 2007) Miskolc – Tisovec – Brezno. V tomto smere by regiónu pomohlo tunelové prepojenie pod Slovenským rajom na Spiš, hlavne do Vysokých Tatier, avšak takýto projekt sa neuvádza v žiadnom z dostupných plánov rozvoja slovenskej infraštruktúry.

Schengenská hranica prebieha v pomerne nedostupnom planinovitom reliéfe, môže mať význam len pre nemotorizovaných turistov. Priemyselný park v Rožňave sa nepodarilo roky vytvoriť napriek pripravenej dotácii už aj minulých vlád. Súčasná vláda sa rozhodla podporiť závod Siderit. Je otázne, či je spomínaný závod kľúčový z hľadiska budúceho rozvoja regiónu.

Literatúra

- BAŠOVSKÝ, O., HVOŽDAROVÁ, E., 1993: Analýza sídelnej štruktúry okresov Rimavská Sobota a Rožňava. AFRNUC, Geographica Nr. 32, Bratislava.
- BAŠOVSKÝ, O., ŽUDEL, J., SLAVÍK, V., HVOŽDAROVÁ, E., DIVINSKÝ, B., 1994: Fyzicko-geografická, historicko-geografická, ekonomicko-geografická a geodemografická analýza okresov južného Slovenska. (Geopolitická štúdiá). Bratislava, Prírodovedecká fakulta UK, 110s.
- BAŠOVSKÝ, O., ŽUDEL, J., SLAVÍK, V., DIVINSKÝ, B., 1995: Geografická a etnosociálna analýza južného Slovenska vo vzťahu ku územnému členeniu. (Geopolitická štúdiá II.). Bratislava, Prírodovedecká fakulta UK, 43s.
- BEZÁK, A., 1990: Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. Geografický časopis, 1/1990, Bratislava, 57–73.
- ŠIŠÁK, J., 1970: Geografia Rožňavskej kotliny a jej horskej obruby. OBZOR, Bratislava.
- ZUBRICZKÝ, G., 1997: Osobitosti postavenia rožňavského regiónu v rámci Slovenska. In: Krajina východného Slovenska v odborných a vedeckých prácach. Prešov, 99–104.

Tento príspevok vznikol v rámci podpory grantového projektu VEGA č. 1/3064/06

Peculiarities of the Rožňava Basin Position

Gabriel ZUBRICZKÝ

Summary: *Rožňava basin and Rožňava region are located in southeastern Slovakia. Formally a mining town is trying to find new identity. Region of Rožňava is culturally very difficult to define. Rožňava is not really the south, not even the east, not even the central region of the country. Region is divided by the main ethnic and religious border. It is populated by Slovaks, Hungarians, Roman-Catholic, Protestant and other ethnic and religious minorities.*

In the year of 1955 railway finally connected Rožňava with the closest main center of Košice. After more than half of century Rožňava would need a better quality road connection too. The problem of its regional development is that the Slaná river valley opens naturally the territory southwestward, but functionally the region tends to be opened eastward via Košice. Eastwards makes Slovak karst plateau (national park) barrier transport barrier, which would be necessary to open by building a tunnel. However, this tunnel seems not to be the priority of regional politics of new Slovak government.

Adresa autora:

Mgr. Gabriel Zubriczký, PhD.
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4
zubriczky@fns.uniba.sk